

Co van de Kieft

4 november 1918 – 29 april 2008

Co van de Kieft – mediëvist, hoogleraar in Amsterdam, lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) sinds 1975 – heeft op zeker moment laten weten geen prijs te stellen op een herdenking tijdens een vergadering van de Afdeling Letterkunde waartoe hij behoorde. Bijna was er door omstandigheden zelfs geen schriftelijk levensbericht van hem verschenen. Maar waarom wilde hij niet dat er een levensbericht werd uitgesproken? Wij weten het niet. Het is een van de kleine raadsels in het leven van een hardwerkende historicus die ook voor zijn naaste medewerkers en collega's niet altijd te doorgronden was.

Co van de Kieft werd op 4 november 1918 geboren in het Noord-Hollandse Sloten, toen formeel nog een zelfstandige gemeente, maar feitelijk een nieuwbouwwijk van Amsterdam. Zijn vader (een broer van de naoorlogse minister van Financiën Johan van de Kieft) was een succesvol effectenhandelaar die het zich een paar jaar na Co's geboorte kon veroorloven naar een villa in Blaricum te verhuizen. Maar toen na 1929 de beurs instortte, moest het gezin noodgedwongen terugverhuizen naar Amsterdam en zelfs commensalen in huis nemen om de eindjes aan elkaar te kunnen knopen. Welke invloed dit op de jonge Co heeft gehad weten wij niet; hij sprak er nooit over. In 1930 ging hij naar de 1^e Openbare Handelsschool (HBS met vijfjarige cursus-A) in Amsterdam. Hier legde hij de basis voor het schrijven van mooie brieven, nota's en rapporten, ook in het Frans, Duits of Engels, een vaardigheid waar later medewerkers die een subsidie wilden aanvragen nog menigmaal profijt van hebben getrokken. Hij deed eindexamen in 1936 en vond zijn eerste baan bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij in Den Haag; later werkte hij bij een verzekeringsfirma in Amersfoort. Tijdens de oorlog was hij daar op kamers bij de familie Havelaar, waar hij kennismaakte met een veel meer culturele en intellectuele atmosfeer dan hij van huis uit gewend was. Half ondergedoken kwam hij daar de oorlog door. In die tijd vatte hij het plan op om geschiedenis te gaan studeren en daartoe deed hij op 10 augustus 1946 het aanvullend staatsexamen oude talen en wiskunde. Vervolgens schreef hij zich in aan de Universiteit van Amsterdam. Maar al binnen een jaar werd hij opgeroepen voor militaire dienst en omdat hij dienst weigerde moest hij een aantal jaren vervangende dienstplicht doen. In die tijd (1947) trouwde hij

met D.E.M. (Miek) Havelaar, de dochter van zijn hospita uit de oorlogstijd. Als vervangend dienstplichtige verbleef Van de Kieft enige tijd in de kazerne in Nieuwersluis, maar verrichtte hij ook landarbeid in Usquert en Vledder. Pas in mei 1949 kon hij serieus met de studie beginnen – hij was toen al dertig jaar! Medestudenten als Huub Jansen, Dick Blok en Jo (Kossmann-)Putto waren een stuk jonger dan hij.

In Amsterdam was kort daarvoor J.F. Niermeyer benoemd tot hoogleeraar in de algemene en vaderlandse geschiedenis der middeleeuwen en de hulpwetenschappen der geschiedenis en het was vooral Niermeyer die Van de Kieft inspireerde. Niermeyer was indertijd in Utrecht gepromoveerd bij de Duitser Otto Oppermann en bracht diens nadruk op strenge bronnenkritiek naar Amsterdam. Hoewel Van de Kieft ook enthousiast college liep bij Jan Romein, maakte Niermeyer dat hij definitief koos voor de middeleeuwen als zijn specialisme. Hij deed in 1952 kandidaats (hij was inmiddels vader van een dochter; de tweede zou spoedig volgen) en werd vervolgens studentassistent Nieuwe Geschiedenis en kandidaatsassistent Middeleeuwse Geschiedenis (1953-1955). Op 7 juli 1955 legde Van de Kieft het doctoraalexamen af en aansluitend werd hij benoemd tot assistent, later medewerker en nog weer later hoofdmedewerker bij de sectie Middeleeuwse geschiedenis (hij was ook een tijdlang docent aan de MO-opleidingen in Den Haag en Amsterdam en aan de Rijksarchiefschool). Hij promoveerde op 25 maart 1960 bij Niermeyer op het proefschrift *Étude sur le chartrier et la seigneurie du prieuré de la Chapelle-Aude (XIe-XIIIe siècle)*, een doorwrochte bronnenstudie over een kloostergemeenschap bijna 300 kilometer ten zuiden van Parijs. Terecht kreeg dit proefschrift het predicaat *cum laude*. Anders dan oudere onderzoekers die zich met dit klooster hadden beziggehouden, besteedde Van de Kieft uitgebreid aandacht aan de paleografische, zegelkundige en diplomatische aspecten van de bronnen en op grond daarvan kwam hij tot een wezenlijk andere reconstructie van de vroege geschiedenis van het klooster.

Halverwege de jaren zestig werd Niermeyer ernstig ziek en toen hij eind 1965 overleed, was Van de Kieft de aangewezen man om hem in Amsterdam op te volgen. Aldus geschiedde en op 24 oktober 1966 aanvaardde hij zijn ambt met het uitspreken van een oratie *Perspectief der hedendaagse mediëvistiek*. Aanvankelijk trad hij heel nadrukkelijk in de voetsporen van Niermeyer, aan wie Van de Kieft, zoals hij verklaarde, ‘als historicus veel, als mediëvist alles’ te danken had. Zo verzorgde hij samen met H. van Rijn in

1967 de uitgave, in de *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde*, van een voordracht die Niermeyer ruim een jaar voor zijn dood in de Afdeling Letterkunde had gehouden over 'Judaeorum sequaces. Joodse kooplieden en Christelijke kooplieden. Bijdrage tot de ontstaansgeschiedenis van de Lotharingse burgerij (elfde eeuw)'. Belangrijker was de afronding van het nog steeds onmisbare *Mediae latinitatis lexicon minus*. Niermeyer had in 1965 het woord *vaccarius* bereikt en gaf Van de Kieft op zijn sterfbed een schoenendoos met fiches met de onvolledige gegevens over het slotdeel van de reeks. Er moesten nog zo veel bronnen worden doorgenomen dat het niet, zoals Van de Kieft aanvankelijk dacht, twee of drie, maar tien in alle opzichten onrustige jaren kostte om het werk te voltooien. Een verblijf op het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (NIAS) te Wassenaar stelde hem ten slotte in staat het werk tot een goed einde te brengen (het laatste deel zag het licht in 1976). Daarnaast nam Van de Kieft Niermeyers bemoeienis met de samenstelling van lokale en regionale oorkondeboeken over.

Van de Kieft sloeg ook nieuwe wegen in. Sinds zijn benoeming als hoogleraar ging zijn aandacht steeds meer uit naar de geschiedenis van de steden gedurende de middeleeuwen en in het bijzonder de steden in de Nederlanden. Daarbij verloochende hij zijn bronnengerichte benadering niet. Hij was lid (later erelid) van de Internationale Commissie voor Stedengeschiedenis (toch ook weer een erfenis van Niermeyer). Toen deze commissie besloot om een reeks oorkonden over de stadsgeschiedenis uit te geven nam Van de Kieft de taak op zich de Nederlandse steden te behandelen. Dit werd het 'Recueil des textes d'histoire urbaine néerlandaise des origines au milieu du XIIIe siècle', in het eerste deel van de *Elenchus Fontium Historiae Urbanae* uit 1967 (p. 405-504). Verder was hij in 1977 met Jacob van der Gouw en Gerrit van Herwijnen verantwoordelijk voor het deel over de Nederlanden in de *Guide internationale d'histoire urbaine, I: Europe*. Jongere onderzoekers vonden zijn benadering wel eens wat eenzijdig diplomatisch of te institutioneel en te weinig sociaaleconomisch, maar zij maakten ondertussen wel dankbaar gebruik van de nuances die Van de Kieft in het onderzoek aanbracht. Daarbij was Van de Kieft onder andere mede geïnspireerd door contacten met buitenlandse gastdocenten als Jacques LeGoff en Georges Duby. Met LeGoff werkte Van de Kieft samen in een bedelordeproject waaraan ook Peter Henderikx en Kees Verkerk deelnamen.

Van de Kieft kon bijzonder goed en helder college geven. Zijn hoorcolleges over grote thema's als Kerk en staat, Feodaliteit en De middeleeuwse stad waren, ook in de jaren na 1965, toen hoorcolleges door de meeste docenten en studenten in de ban waren gedaan, zeer goed bezocht. Een van die colleges leidde tot zijn *Overzicht van de geschiedenis der Nederlanden*, een 'grijze' uitgave, maar wel in het Engels gepubliceerd in *Encyclopaedia Britannica*, 15th edition, 1974 onder het lemma: 'Low Countries, History of' (I The Netherlands to c. 1600) (p. 132-143). Eveneens befaamd waren de studiereizen die Van de Kieft met studenten maakte naar Engeland, Frankrijk en Tsjechië (Praag). Verder maakte hij zich nuttig als redacteur en secretaris van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* (1962-1969) en was hij betrokken bij de inrichting van de werkgemeenschap Middeleeuwse geschiedenis van ZWO. Van de Kieft ging volledig op in zijn werk, maar in zijn persoonlijk leven ging het hem minder voor de wind. In 1972 gingen Van de Kieft en zijn vrouw uit elkaar.

In 1973 maakte Van de Kieft op een congres van het Nederlands Historisch Genootschap over feodaliteit grote indruk met een heldere uiteenzetting over 'De feodale maatschappij der middeleeuwen'. Dat was het moment waarop vier historici en één archeoloog in de Akademie (P.C. Boeren, M.P. van Buijtenen, W. Glasbergen, J.J. Poelhekke en B.H. Slicher van Bath) besloten Van de Kieft voor te dragen voor het lidmaatschap van de KNAW. In 1974 lukte dat nog niet (hij kwam één stem te kort), maar in 1975 wel. Als lid van de KNAW heeft Van de Kieft zijn verantwoordelijkheden niet ontlopen. Zo is hij jarenlang lid en voorzitter geweest van de Commissie tot Beheer van het P.J. Meertens Instituut [voor] Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde, waar toen zijn studievriend D.P. (Dick) Blok de scepter zwaaide. In de romancyclus *Het Bureau* van J.J. Voskuil treedt Van de Kieft op als professor Knottenbelt. 'Een verlegen, onzekere man' (*Het Bureau*, deel 6, p. 266).

Als hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis én de hulpwetenschappen der geschiedenis wist Van de Kieft iets op te bouwen dat wel 'de Amsterdamse school' in de mediëvistiek is genoemd (onder andere door Blok in de hierna nog te noemen afscheidsbundel). Kenmerken van die richting zijn: de nadruk op de hulpwetenschappen diplomatiek, paleografie, en chronologie; de nadruk op de institutionele geschiedenis als geraamte voor de sociale geschiedenis; de grote aandacht voor topografie en de geschiedenis van het landschap; en ten slotte de topografische en juridisch-institutionele stedengeschiedenis. Steeds is daarbij de erfenis van Niermeyer zowel als de

vernieuwende bijdrage van Van de Kieft te herkennen. Met deze combinatie van benaderingen wist Van de Kieft in ieder geval de vakgroep Middeleeuwse geschiedenis in Amsterdam een geheel eigen plek te geven in het ruimere veld van de mediëvistiek in Nederland.

In 1983 werd Van de Kieft vijftenzestig en was het moment aangebroken om met emeritaat te gaan. Hoewel hij gemachtigd was om tot zijn zeventigste door te gaan, koos hij ervoor om plaats te maken voor een jongere generatie. Dat gebeurde op een moment dat een van de belangrijkste projecten van de Internationale Commissie voor Stedengeschiedenis waar hij aan meewerkte de eerste resultaten begon op te leveren. In nauwe samenwerking van de Vakgroep Middeleeuwse Geschiedenis van de Universiteit van Amsterdam en de Afdeling Geschiedenis van de Technische Hogeschool (later Universiteit) Delft verschenen in 1982 het eerste en het tweede, in 1983 het derde en in 1986 het vierde deel van de *Historische Stedenatlas van Nederland*, onder redactie van G. van Herwijnen, C. van de Kieft, J.C. Visser en J.G. Wegner. Daarmee werd een belangrijk nieuw instrument voor de beoefening van de stadsgeschiedenis in Nederland gecreëerd, waar historici van diverse pluimage hun voordeel mee konden doen. Toch besloot Van de Kieft dat hij met het ingaan van zijn emeritaat per 1 januari 1984 ook een punt moest zetten achter zijn wetenschappelijke en ambtelijke activiteiten. Bij zijn afscheid van de Amsterdamse universiteit in mei 1984 werd hem nog een afscheidsbundel met opstellen van zijn leerlingen aangeboden, *Ad fontes* getiteld, maar daarna trok Van de Kieft zich steeds meer terug uit de wetenschappelijke wereld. Tot 1988 kwam hij nog regelmatig op het Historisch Seminarium, daarna nooit meer. Zelfs promoties van oud-leerlingen en afscheidsbijeenkomsten van vroegere collega's liet hij lopen. Zijn toga schonk hij in 1989 aan de net benoemde Leo Noordegraaf. Ook in de Akademie zag men hem niet meer.

De rigoureuze manier waarop Van de Kieft zich terugtrok uit de wetenschappelijke wereld verbaasde zelfs naaste medewerkers, al zagen zij ook wel dat dit bij de persoon Van de Kieft paste. Hij stelde zich zelf niet graag op de voorgrond, was hoffelijk in de omgang, en deed, ook als hij aanvankelijk zijn bedenkingen had, zijn uiterste best om een student of een medewerker te helpen. Maar hij was ook een gecompliceerd mens, met op het sociale vlak nogal wat remmingen. Hij was aimabel, maar kon ook plotseling heel formeel zijn en geïrriteerd reageren als iemand zich opdrong. Hij gedroeg zich wel eens wat angstig en vermeed dan alle confrontaties. Maar als hij eenmaal een

besluit genomen had, kwam hij daar niet meer op terug; liever maakte hij een grote omweg dan het risico te lopen iemand tegen te komen met wie hij het contact verbroken had. Maar iedereen achtte hem hoog als vakman en stelde zijn advies zeer op prijs. Vijanden had hij niet, men begreep hem alleen niet altijd.

Na zijn afscheid in Amsterdam vestigde Van de Kieft zich in Blaricum, waar hij uit zijn vroege jeugd zulke goede herinneringen had en waar enige familie woonde. Terwijl hij het contact met de geleerde wereld en oude vrienden verbrak, bleef het contact met zijn echtgenote van vroeger en zijn kinderen goed – een kluizenaar was hij in die jaren allerminst. Literatuur, cultuur en muziek (hij was in zijn jongere jaren een uitstekende amateurfluitist) vulden zijn leven. Co van de Kieft overleed in Blaricum op 29 april 2008, 89 jaar oud.

Literatuur

Een overzicht van de publicaties van Co van de Kieft tot en met 1983 verscheen in: *Ad fontes. Opstellen aangeboden aan prof. dr. C. van de Kieft ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam*, red. C.M. Cappon e.a. (Amsterdam: Verloren, 1984) 461-471. Ik dank prof. dr. P.H.D. Leupen, drs. G. van Herwijnen en de familie Van de Kieft voor hun waardevolle commentaar op eerdere versies van dit levensbericht.